

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه یزد
دانشکده علوم انسانی
گروه فقه و حقوق اسلامی

پایان نامه
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

موضوع:
تحلیل فقهی محدوده شرعی ارتباط با نامحرم در روابط اجتماعی

استاد راهنما:
دکتر محمود حائری

استاد مشاور:
دکتر حسین ابویی

پژوهش و نگارش:
فاطمه احسان زاده

اسفندماه 1391

این پایان نامه را در کمال افتخار و امتنان تقدیم می نمایم به:

ساحت مقدس حضرت فاطمه زهرا (س) و تمام شهدای گمنام، بخصوص روح ملکوتی و آسمانی پنج شهید

آرام گرفته در دانشگاه یزد. عاشقان بی نام و نشانی که در باغ ملکوت شهراه اند و در عالم خاک غریب.

یادشان گرامی و راهشان پر رهرو باد.

سپاس پروردگار یکتا را که هستی‌مان بخشید و به طریق علم و دانش رهنمونمان شد و خوشه چینی از علم و معرفت را روزیمان ساخت. به امید آنکه توفیق یابم جز خدمت به خلق او نکوشم.

و سپاس بی‌کران بر همدلی، همراهی و همگامی پدر و مادر دلسوز و مهربانم.

از استاد با کمالات و شایسته جناب آقای دکتر محمود حائری که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند کمال تشکر و قدردانی را دارم و خداوند بزرگ را شاکرم که افتخار شاگردی ایشان را نصیبم نمود.

همچنین سپاس بی‌دریغ از استاد فرهیخته جناب آقای دکتر حسین ابویی که زحمت مشاوره این رساله را متقبل شده و همواره از رهنمودهای علمی و اخلاقی ایشان بهره‌ها بردم.

از خداوند منان برای این بزرگواران حسن عاقبت را مسألت دارم.

چکیده

چگونگی ارتباط با نامحرم و کمیت و کیفیت آن در روابط اجتماعی یکی از ابهاماتی است که پاسخگویی به آن ضروری به نظر می‌رسد. مکتب اسلام در عین اینکه اجازه‌ی فعالیت در عرصه‌ی اجتماع را به زن می‌دهد او را از اختلاط با نامحرم نهی می‌کند. خداوند در آیاتی از سوره‌ی مبارکه‌ی نور و احزاب علاوه بر آنکه عفت در نگاه را به هر دو گروه از زنان و مردان هشدار می‌دهد متانت در گام برداشتن، وقار در سخن گفتن، رعایت حجاب و عدم اظهار زینت را به ویژه به زنان متذکر می‌شود.

در این پژوهش محدوده‌ی شرعی متعلقات اصلی ارتباط با نامحرم همچون نگاه و استثنائات آن، گفتگو، تماس بدنی و حجاب که پیش‌نیاز حضور سالم زن در اجتماع می‌باشد مورد بررسی و ارزیابی فقهی قرار گرفته است. اگرچه فقها حرمت برخی از این لوازمات مانند نگاه به وجه و کفین و گفتگو (در محیط‌های واقعی و مجازی) را مقید کرده‌اند به اینکه همراه با ریبه و یا قصد تلذذ باشد و یا اینکه مفسده‌ای بر آن مترتب شود؛ اما آسیب‌پذیرترین این روابط یعنی تماس فیزیکی با نامحرم، حرمت آن مطلق و در بین فقها مسلم و قطعی است و تنها با توجه به دلایل عقلی و نقلی در مواردی که امر مهم‌تری به خطر بیفتد و ضرورتی حاصل شود مانند معالجات پزشکی، نگاه و لمس نیز بنا بر حکم ثانوی و البته با رعایت حدود ضرورت جایز می‌شود.

کلید واژه

زن ، مرد ، نامحرم ، ریبه ، تلذذ ، عورت.

فهرست

- 1..... مقدمه
- 3..... طرح تحقیق
- 4..... تعریف موضوع
- 5..... پیشینه تحقیق
- 6..... فرضیات
- 6..... روش تحقیق
- 7..... فصل اول: کلیات
- 8..... 1-1 حضور زن در اجتماع از دیدگاه اسلام
- 9..... 1-1-1 دلایل تاریخی بر جواز حضور زن در اجتماع
- 11..... 1-1-2 توصیه‌های اخلاقی
- 13..... 2-1 شرایط حضور زن در اجتماع
- 13..... 1-2-1 عدم اختلاط با نامحرم
- 15..... 2-2-1 اجتناب از خلوت با نامحرم
- 16..... 3-2-1 رعایت حیا و عفاف
- 19..... 3-1 لغات و اصطلاحات
- 19..... 1-3-1 ریشه در لغت و اصطلاح
- 20..... 2-3-1 تلذذ در اصطلاح و گستره‌ی حرمت آن
- 22..... 3-3-1 عورت در لغت و اصطلاح
- 25..... فصل دوم: نگاه به نامحرم

- 26 1-2 نگاه به نامحرم از منظر قرآن
- 27 1-1-2 مفهوم غض بصر
- 30 2-1-2 گستره و محدوده‌ی غض بصر
- 31 2-2 بررسی احکام نگاه به نامحرم
- 31 1-2-2 نگاه مرد به زن نامحرم
- 32 1-1-2-2 نگاه به غیر وجه و کفین
- 32 2-1-2-2 نگاه به وجه و کفین و بیان اقوال در مسأله
- 34 1-2-1-2-2 بررسی ادله و مستندات
- 34 1-1-2-1-2-2 ادله قائلین به عدم جواز نگاه و نقد و بررسی آن
- 38 2-1-2-1-2-2 ادله قائلین به جواز مطلق و نقد و بررسی آن
- 42 3-1-2-1-2-2 ادله قائلین به تفصیل و نقد و بررسی آن
- 44 2-2-2-2 نگاه زن به مرد نامحرم و بیان اقوال در مسأله
- 46 1-2-2-2-2 ادله قائلین به حرمت مطلق و نقد و بررسی آن
- 49 2-2-2-2 مهم‌ترین ادله قائلین به جواز اجمالاً (نظر دوم و سوم)
- 50 3-2-2-2 دیدگاه اهل سنت
- 51 3-2-2-2 نگاه به تصویر نامحرم
- 51 1-3-2-2 نگاه به عکس زن نامحرم
- 52 2-3-2-2 نگاه زن به عکس مرد نامحرم
- 52 3-3-2-2 نگاه به تصویر زنان غیرمسلمان و لایابالی
- 53 4-3-2-2 نگاه به نامحرم در فیلم

- 55..... 4-2-2 استثنائات نگاه به نامحرم
- 55..... 1-4-2-2 جواز نگاه در خواستگاری و حدود آن
- 55..... 1-1-4-2-2 حکم نگاه مرد به زن
- 56..... 1-1-1-4-2-2 محدوده‌ی مجاز نگاه در خواستگاری
- 61..... 2-1-1-4-2-2 شرایط جواز نگاه
- 63..... 2-1-4-2-2 نگاه زن به مرد
- 64..... 2-4-2-2 نگاه به هنگام طبابت
- 66..... 3-4-2-2 نگاه به هنگام شهادت
- 68..... 4-4-2-2 نگاه به زنان اهل ذمه
- 68..... 1-4-4-2-2 محدوده‌ی مجاز نگاه
- 69..... 2-4-4-2-2 بررسی ادله قائلین به جواز نگاه
- 71..... 3-4-4-2-2 ادله قائلین به عدم جواز نگاه
- 73..... 4-4-4-2-2 تعمیم حکم جواز برای مطلق کفار
- 73..... 5-4-2-2 نگاه به زنان بادیه‌نشین و بی‌بندوبار
- 76..... 6-4-2-2 نگاه به زنان سالخورده و مسن
- 77..... 1-6-4-2-2 حدود معافیت از پوشش و نگاه
- 80..... 7-4-2-2 نگاه به صبی و صبیبه (پسریچه و دخترپچه)
- 85..... فصل سوم:
- 85..... ارتباط گفتاری با نامحرم
- 86..... 1-3 ارتباط گفتاری با نامحرم از منظر قرآن

86	1-1-3 آیه‌ی نرمش در گفتار.....
87	1-1-1-3 عدم اختصاص آیه به همسران پیامبر.....
88	2-1-1-3 خضوع در قول و فلسفه‌ی نهی از آن.....
89	3-1-1-3 محتوای سخن.....
90	2-1-3 بیان الگوی عملی (گفتگوی دختران شعیب با حضرت موسی(ع)).....
92	2-3 احکام شنیدن صدای نامحرم.....
92	1-2-3 حکم شنیدن صدای مرد نامحرم.....
93	2-2-3 حکم شنیدن صدای زن نامحرم.....
93	1-2-2-3 حکم شنیدن صدای زن بدون ترفیق و آهنگ کلام.....
93	1-1-2-2-3 قائلین به حرمت مطلق شنیدن صدای زن.....
94	1-1-1-2-2-3 ادله قائلین به حرمت و نقد و بررسی آن.....
100	2-1-2-2-3 جواز شنیدن صدای زن (حرمت مقید).....
101	1-2-1-2-2-3 بررسی ادله قائلین به جواز یا حرمت مقید.....
105	2-2-2-3 حکم شنیدن (سماع) و شنواندن (اسماع) صدای محرک و مهیب زن.....
107	3-2-2-3 حکم شنیدن صدای زن با آهنگ و تلاوت قرآن.....
108	3-3 شوخی کردن با نامحرم.....
109	4-3 ارتباط با نامحرم در فضای مجازی.....
112	جمع بندی و نتایج مباحث فصل.....
113	فصل چهارم.....
113	تماس بدنی با نامحرم.....

- 1-4 احکام لمس و تماس بدنی با نامحرم 114
- 1-1-4 ادله حرمت لمس 115
- 2-4 حکم بوسیدن و بر زانو نشاندن دختر بچه نابالغ 118
- 1-2-4 حکم بوسیدن دختر بچه کمتر از شش سال 119
- 2-2-4 حکم بوسیدن دختر بچه بالاتر از شش سال 119
- 1-2-2-4 ادله قائلین به عدم جواز 119
- 2-2-2-4 ادله قائلین به جواز 122
- 3-4 استثناء در تماس بدنی از باب ضرورت 123
- 1-3-4 دلایل استثناء از حرمت در هنگام ضرورت 124
- 1-1-3-4 قاعده اهم و مهم 124
- 2-1-3-4 روایات 125
- 4-4 حد ضرورت در معالجات پزشکی 127
- 5-4 مصافحه با نامحرم 130
- 1-5-4 دیدگاه فقهای امامیه 130
- 1-1-5-4 ادله حرمت مصافحه از دیدگاه فقهای امامیه 131
- 1-1-1-5-4 احادیث در خصوص مورد مصافحه 131
- 2-1-1-5-4 احادیث پیرامون چگونگی بیعت پیامبر(ص) با زنان 133
- 2-5-4 دیدگاه فقهای اهل سنت 134
- 1-2-5-4 ادله حرمت مصافحه از منظر علمای اهل سنت 134
- 1-1-2-5-4 روایات پیرامون بیعت پیامبر اسلام(ص) با زنان 135

- 6-4 مصافحه با نامحرم از باب ضرورت..... 136
- جمع بندی و نتایج مباحث فصل 138
- فصل پنجم: 139
- حجاب و نقش آن در قانونمندی روابط زن و مرد 139
- 1-5 ضرورت بحث حجاب و پوشش 140
- 2-5 اصل لزوم پوشش و حجاب 140
- 1-2-5 بررسی ادله و مستندات وجوب و لزوم حجاب 141
- 1-1-2-5 سوره احزاب (آیه جلاب) 142
- 1-1-1-2-5 معنای جلاب 142
- 2-1-1-2-5 نزدیک ساختن جلاب 143
- 3-1-1-2-5 علت ضرورت حجاب 144
- 2-1-2-5 سوره‌ی نور و بیان کیفیت و حدود حجاب 144
- 1-2-1-2-5 لزوم پوشیدگی سر و گردن (کیفیت پوشش) 145
- 2-2-1-2-5 لزوم پوشش زینت 146
- 3-5 بررسی رابطه میان پوشش و نگاه 147
- 4-5 حدود پوشش در مقابل نامحرم 149
- 1-4-5 حدود پوشش زن 149
- 1-1-4-5 قائلین به عدم وجوب پوشش وجه و کفین 150
- 1-1-1-4-5 ادله قائلین به عدم وجوب (موافقان کشف وجه و کفین) 151
- 2-1-4-5 قائلین به وجوب پوشش وجه و کفین 155

- 159 3-1-4-5 پوشش زنان در برابر پسران نابالغ
- 161 4-1-4-5 پوشش زنان غیرمسلمان
- 164 2-4-5 حدود پوشش مرد
- 166 3-4-5 شرایط پوشش زن
- 166 1-3-4-5 عدم پوشیدن لباس‌های نازک و بدن‌نما
- 169 2-3-4-5 عدم آشکار کردن زینت‌های پنهان
- 169 1-2-3-4-5 نهی از شنوآوردن زینت‌های پنهان (وقار در راه رفتن)
- 171 2-2-3-4-5 نهی از تعطر و تطیب زن (عطر زدن و خوشبوکردن)
- 172 4-4-5 تبرج و خودنمایی
- 174 جمع بندی و نتایج مباحث فصل
- 175 جمع بندی و نتیجه‌گیری نهایی
- 176 توصیه و پیشنهادات
- 179 فهرست منابع و مأخذ

انسان‌ها برای تأمین حوائج فردی و اجتماعی و به فعلیت رساندن استعدادها و رشد عقلی و علمی ناگزیرند اجتماعی زندگی کنند و در این میان به طور طبیعی روابطی شکل می‌گیرد که قطعاً همیشه میان دو همجنس اتفاق نمی‌افتد. امروزه به دلیل کثرت جمعیت و تکثر نیازمندی‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی موجب شده است که حضور زنان نیز همگام با مردان در صحنه‌های مختلف جامعه فزونی یابد و بدیهی است که چگونگی ارتباط زن و مرد نامحرم به یکی از معضلات مهم اجتماعی تبدیل شده است. بی‌شک اینگونه روابط بدون رعایت حدود شرعی، برخلاف فرهنگ دینی و اعتقادی ما می‌باشد؛ زیرا عفت عمومی جامعه با اینگونه روابط آسیب جدی می‌بیند. با توجه به اینکه اسلام جامع‌ترین ادیان الهی است به طور قطع محدوده‌ی شرعی و عرفی این روابط را نیز بیان نموده است.

احکام مربوط به روابط و تعامل زنان و مردان نامحرم اگرچه به طور متمرکز در فقه مورد بحث واقع نشده اما در بین مباحث مختلف به آن پرداخته شده است. این تعامل در چهار حوزه‌ی نگاه، لمس، گفتار و پوشش قابل بحث و بررسی است؛ بنابراین سعی نمودیم که در این پژوهش به صورت کاملاً استدلالی و گسترده با بهره‌گیری از قرآن مجید، روایات معصومین (ع) و نظرات فقها محدوده‌ی شرعی اینگونه روابط را در اجتماع بیان نماییم.

پژوهش حاضر در پنج فصل تدوین شده است. در فصل اول به اختصار، دیدگاه اسلام درباره‌ی حضور زنان در اجتماع و شرایط آن مورد بحث و بررسی قرار گرفته است و برخی واژه‌ها و اصطلاحات مربوط به موضوع معنا شده است. در فصل دوم شایع‌ترین و ابتدایی‌ترین پیامدهای منفی اختلاط زن و مرد یعنی نگاه، ابتدا از منظر قرآن و سپس احکام فقهی و محدوده‌ی شرعی آن تبیین و از مسائل جدیدتر چون نگاه به عکس و تصویر نامحرم نیز بحث شده است. در پایان استثنائات نگاه به نامحرم از دیدگاه فقها نیز بیان شده است.

فصل سوم عهده‌دار بحث ارتباط گفتاری با نامحرم در پرتو آگاهی‌های قرآنی، روایی و فقهی می‌باشد و مسائل جدیدی چون ارتباط در فضاهای مجازی و محدوده‌ی شرعی آن نیز مطرح شده است.

در فصل چهارم ابتدا از مهم‌ترین و آسیب‌پذیرترین روش برقراری ارتباط یعنی تماس فیزیکی

با نامحرم و ادله‌ی حرمت آن بحث شده و سپس دلایل استثناء از حرمت و حد ضرورت در معالجات پزشکی نیز تبیین شده است. در بخش دیگر مصافحه با نامحرم به عنوان اصلی‌ترین مصداق تماس بدنی به صورت تطبیقی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

حجاب و نقش آن در قانونمندی روابط زن و مرد، فصل پنجم این پژوهش است که در این بخش از اصل وجوب پوشش و حجاب از دیدگاه قرآن و محدوده‌ی آن از دیدگاه فقها و شرایط تحقق پوشش اسلامی بحث شده است.

در این تحقیق تا آنجا که در توان بوده کوشش شده است هیچ مطلبی بدون استناد دقیق به مرجع و منبع آن آورده نشود و در یک مسأله‌ی فقهی ابتدا از کهن‌ترین منابع و آراء فقهای متقدم آغاز شده و بعد از بیان دیدگاه فقهای میانه و معاصر با نظرات مراجع تقلید عصر حاضر نیز خاتمه می‌یابد. علاوه بر این با توجه به گستردگی موضوع، این پژوهش به صورت کاملاً تطبیقی بیان نشده و تنها در مسائلی که اختلاف یا اهمیت آن واضح است به نظرات اهل سنت نیز اشاره شده است.